

La ramaderia lleidatana a la dècada dels anys 90

Paco GARCIA PASCUAL

Becari F.P.I.

Departament de Geografia i Història

Estudi General de Lleida

Presentació

Aquesta comunicació té com a objectiu essencial presentar una visió global d'aspectes econòmics i espacials de la ramaderia a les comarques de Lleida.¹

La primera constatació que hem de fer a l'hora de parlar de la ramaderia lleidatana és l'importantíssim nivell de desenvolupament que ha aconseguit. A la fi de l'any 1990, el valor de la producció final ramadera (PFR) haurà superat els 100 mil milions de ptes., xifra que representa el 40 per cent del valor referit al conjunt de Catalunya i més del 9 per cent del total de l'Estat espanyol. Si en aquesta dada li addicionem el valor de la producció de les indústries relacionades amb la ramaderia localitzades a Lleida (indústries càrniques, de pinsos, de comercialització d'ous, i indústries làcties), que per a aquell mateix any haurà sobrepassat els 185 mil milions de ptes., tindrem que el sector ramader industrial lleidatà genera una producció superior als 285 mil milions de ptes. *És a dir, genera el 30% de la producció bruta total de l'economia de Lleida.*

Les dades concretes del Cens Ramader de Lleida per a l'any 1988 són exposades a l'Annex 1 d'aquesta comunicació. En aquest annex aportem també les dades sobre la producció final ramadera per subsectors i per comarques. A l'annex 2 aportem l'estructura de la PFA per grans sectors agraris, i a l'annex 3 aportem l'estructura de la PFR per sectors.

La ramaderia que es desenvolupa a les comarques lleidatanes, que s'ha convertit en el subsector agrari majoritari, es defineix pel caràcter industrial de la seva producció. Aquesta ramaderia industrial es caracteritza, en primer lloc, perquè la pràctica totalitat de la seva

producció té com a destí la venda fora de l'explotació ramadera, restant marginat l'autoconsum en la mateixa granja. En segon lloc, perquè la base alimentària del bestiar es troba en els pinsos compostos. En tercer lloc, perquè a la majoria dels casos aquestes granges industrials, que han aparegut en els últims 25 anys, s'han instal·lat en explotacions agrícoles amb una superfície agrària útil compresa entre les 5 i les 35 hectàrees. En quart lloc, es caracteritza per un fort procés d'especialització productiva de la ramaderia envers a l'engreix del bestiar porquí i de l'avicultura de carn, significativament ambdós subsectors ramaders el 76% de la producció final ramadera de Lleida.

Tanmateix, els elements que defineixen d'una manera concloent la ramaderia lleidatana són, d'una banda, la progressiva concentració espacial dels efectius i les produccions ramaderes, i, d'altra banda, el caràcter integrat de la ramaderia i la seva dependència respecte a l'agro-indústria.

Concentració espacial

Efectivament, com a conseqüència del desenvolupament de la ramaderia industrial a les comarques lleidatanes, ha tingut lloc un important procés de concentració dels efectius ramaders a les granges localitzades a les comarques de la meitat sud de la província (Segrià, Noguera, Pla d'Urgell, Segarra, Garrigues i Urgell); mentre que a les comarques de la meitat nord (Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Alta Ribagorça, Cerdanya lleidatana, Alt Urgell i Solsonès), on la ramaderia tradicionalment havia tingut un major pes, el model industrial ramader no s'ha desenvolupat amb la magnitud que a la resta de Lleida. Per reafirmar aquest important nivell de concentració ens referirem breument a dos índexs com són *la densitat ramadera de cada comarca* i *l'aportació de cada comarca a la producció final ramadera de la província*.

La *densitat ramadera* és el resultat de dividir el total d'unitats ramaderes d'una àrea determinada per la superfície total d'aquesta mateixa àrea. La densitat mitjana pel conjunt de Lleida era de 96,5 UG/km² l'any 1988, mentre que aquesta mateixa dada era de 79 per Catalunya, de 27 pel global espanyol, i d'una densitat mitjana de 48 UG/km² per a la Comunitat Europea. Aquestes xifres denotarien un elevat nivell de densitat a Lleida envers al conjunt català i Comunitari, i especialment superior al nivell mitjà espanyol. La comarca que té un índex de densitat ramadera major és el Pla d'Urgell amb 457 UG/km² seguit del Segrià amb 255, com veiem dades molt significatives. La resta de comarques de l'àrea sud de la província es trobarien en l'interval 100/200 de densitat ramadera mitjana, sempre per damunt de la mitjana lleidatana. D'altra banda, les comarques localitzades en la meitat nord provincial comptarien totes amb un índex de densitat inferior a la mitjana de Lleida, anant des de les 70 UG/km² de la Cerdanya lleidatana fins les 0,4 UG/km² de la Vall d'Aran. En conjunt, les comarques de la zona sud es trobarien amb un índex de densitat promig de 182 UG/km², mentre que a les comarques de la zona nord aquest és de 24 UG/km²; la diferència és doncs, ostensible.

L'altre índex que ens ajuda a caracteritzar la importància de la concentració espacial de la ramaderia lleidatana, és *l'aportació percentual de cada comarca o municipi al valor de la producció final ramadera (PFR)*. La PFR és el valor total de la producció ramadera

venuda fora de l'explotació. Segons dades que hem aconseguit en l'investigació que sobre el model de ramaderia industrial del nord-est espanyol que en aquest moments estem realitzant, la PFR de Lleida ascendí als 98 mil milions de ptes. a l'any 1988. D'aquesta xifra, solament la comarca del Segrià suposa el 29,5%, seguint-la en importància la Noguera amb el 16% i el Pla d'Urgell amb un 13%. Aquestes tres comarques representen conjuntament el 60% de la producció final ramadera lleidatana. D'altra banda, les comarques de l'àrea nord, que ocupen la meitat de la superfície i la gran majoria de les terres de pastos i pastures, no superen en conjunt el 15% de la PFR global de Lleida; si bé, en part de les granges d'aquestes comarques i municipis, s'ha desenvolupat d'una manera important el subsector de la ramaderia bovina de llet, amb nivells de rendiment i productivitat similars als de les granges industrials de l'àrea sud lleidatana. Al mateix temps, en aquestes granges de la zona nord s'ha mantingut una certa associació entre el medi agrològic i la producció ramadera, mentre que en les explotacions industrials del sud s'ha produït una total dissociació entre medi i ramaderia.

Com podem comprovar, aquests dos índexs ens permeten confirmar l'elevat grau de concentració dels efectius i produccions ramaderes, que és inherent al desenvolupament del model industrial de ramaderia a Lleida. Aquesta concentració ramadera en comarques com el Segrià, la Noguera, el Pla d'Urgell, etc., s'ha basat d'altra banda en una concentració a escala municipal. Destacant per la importància de la seva PFR —i per aquest ordre— els municipis de Lleida (Segrià), Alcarràs (Segrià), Almenar (Segrià), Almacelles (Segrià), Arbeca (Garrigues), Juneda (Garrigues), Torregrossa (Pla d'Urgell), Torreflor (Segarra), Artesa de Segre (Noguera) i Soses (Segrià). Aquests deu municipis ramaders representen en conjunt més del 25% de la Producció Final Ramadera de Lleida, i tots ells són localitzats a les comarques de la zona sud. El municipi de Lleida, que és el més important, té una PFR superior a la de qualsevol comarca del nord, exceptuant l'Alt Urgell, que té una PFR similar a la del municipi de Lleida.

El predomini d'aquesta ramaderia industrial en el conjunt de les comarques lleidatanes, és el que ens impel·leix a parlar que en la major part de les explotacions ramaderes el cap d'explotació ha d'ésser catalogat com «agricultor-ramader». Però, al mateix temps, hem de matisar que, com a conseqüència de la propia gènesi i caracterització del model industrial ramader, s'ha impel·lit a què les funcions de l'empresari agrari respecte a la seva activitat agrícola i a la seva activitat ramadera siguin diferents. En efecte, mentre que *en la part agrícola* l'agricultor és empresari, *en la part ramadera*, si bé es realitza la producció en la mateixa explotació, actua com si es tractés de dues actuacions empresarials diferents, més encara, en el cas de les granges integrades l'empresari agrari actua *en la part ramadera* de llur activitat com a assalariat mantenint el caràcter empresarial *en la part agrícola*.

Integració ramadera i dependència de l'agro-indústria

El segon element que defineix de manera concloent la ramaderia de Lleida és *l'important nivell d'integració assolit*. Per integració entenem el fenomen que manifesten les relacions contractuals que s'estableixen entre les empreses d'inputs per a la ramaderia i les empreses que transformen els productes ramaders d'una banda, i les explotacions ramaderes d'altra, per a les quals aquestes produeixen i/o engreixen el bestiar, bestiar que és propietat

de l'empresa integradora i que és alimentat amb pinsos compostos i correctors vitamínics provinents d'aquestes mateixes empreses integradores. El ramader, majoritàriament «agricultor-ramader» en el cas lleidatà, aporta el seu treball o el d'una ajuda familiar a més a més de les instal·lacions, en canvi rep una remuneració econòmica que habitualment és un tant per cap produït o engreixat.

Aquestes granges integrades com a conseqüència de l'aplicació de criteris d'economies d'escala tenen grans dimensions. Aquests criteris han comportat que solament el 35% de les granges estiguin sota contracte, tot i que produeixen el 80% de la PFR de Lleida. Al mateix temps, les empreses integradores *han dirigit* discrecionalment la localització espacial d'aquestes granges integrades aplicant criteris d'accessibilitat tant a la pròpia empresa integradora com a escorxadors i centrals lleteres, com també respecte als mercats potencials de productes ramaders, siguin aquests elaborats o no. D'aquesta forma es comprèn com les comarques del Segrià, la Noguera i el Pla d'Urgell són les àrees on es localitzen principalment els efectius i produccions ramaderes integrades, ja que en elles es localitzen les principals indústries ramaderes, la major part de la població de Lleida i per tant la major part de la demanda, i finalment, és on es troben les principals vies de comunicació i transport que faciliten l'accés als mercats barcelonins i madrilenys.

Les empreses integradores lleidatanes més importants són la Agrocooperativa de Guisona S.COOP. (amb unes vendes que superaren els 47 mil milions ptes. el 1988), el Grup Valls Companys S.A. (grup industrial conformat per la fàbrica de pinsos Valls Companys S.A., l'empresa càrnica l'Agudana S.A., Pinsos el Segre S.A, amb unes vendes globals estimades en 41 mil milions ptes.), la Cooperativa Avícola i Ramadera de Lleida (COPAGA), (amb unes vendes de més de 22 mil milions ptes.). A més a més d'aquestes grans empreses es trobarien altres 102 empreses càrniques i altres 62 empreses de pinsos i correctors vitamínics. Les vendes globals del conjunt d'indústries càrniques lleidatanes van superar els 66 mil milions ptes. l'any 1988; en les indústries de pinsos la xifra de vendes va assolir els 82 mil milions ptes.; i en les indústries làcties s'arribaren als 20 mil milions ptes.

Aquestes indústries integradores lleidatanes es caracteritzen entre d'altres coses per: en primer lloc, un elevat nivell de concentració empresarial de la producció (els 3 primers grups empresarials controlen el 60% de la producció del sector); en segon lloc, perquè la gran majoria de les empreses integradores són de capital endogen lleidatà;² i en tercer lloc, per l'existència d'un model industrial mixt entre cooperatives i empreses privades o plenament capitalistes.

El nivell d'integració arribà l'any 1988 al 74,5% del bestiar porquí d'engreix, al 96,6% de l'avicultura de carn, que són les dues columnes vertebrals de la ramaderia lleidatana; es trobarien amb nivells importants el boví de carn amb un 30% d'integració, l'avicultura de posta amb un 36,1%, i el porquí de reproducció amb un 27,1%. En la resta subsectors ramaders el grau d'integració és pràcticament inexistent. D'altra banda, hem d'assenyalar que el fenomen de la integració es manifesta a les comarques del sud de Lleida, on el model de ramaderia industrial s'ha desenvolupat, ja que, a les comarques de l'àrea nord el grau d'integració és molt inferior sinó inapreciable. Com exemple observem els casos del bestiar porquí i boví d'engreix, si en el bestiar porquí les diferents comarques de la meitat sud comptarien amb nivells entre el 52 i el 77% d'integració, a les comarques de

la zona nord la integració es troba entre el 0 i un màxim del 24%; en el cas del boví d'engreix, a les comarques del sud la integració es mou entre el 24 i el 60%, mentre que en les comarques del nord el nivell és del 0% (exceptuant l'Alt Urgell amb un 0,8%).

Conclusions

Aquestes informacions i estadístiques, en fi, ens permeten observar la magnitud del desenvolupament de la ramaderia industrial i integrada a Lleida, major si s'escau, si tenim en compte que les terres lleidatanes històricament mai no havien tingut una ramaderia important i significativa. Creiem que per a interpretar amb rigorositat el model industrial ramader de Lleida s'ha tenir en compte que la nova ramaderia ha acomplert i compleix un important paper en les explotacions agràries familiars: d'una banda, aporta uns ingressos (entre el 55 i el 75% de la renda agrària) regulars i estables a la fi de l'any, i d'altra banda, significa la resolució parcial del greu problema de la subocupació de mà d'obra agrària. En els fons, aquests fets ens permeten reafirmar les tesis de la progressiva polarització de l'activitat ramadera envers les explotacions agràries familiars.³

La importància de la integració en la ramaderia industrial lleidatana implica una dependència de la totalitat de l'activitat ramadera dels interessos i estratègies de les grans empreses integradores. Si bé, no solament del fenomen de la integració es beneficien les empreses integradores sinó també una part important de les explotacions agràries familiars integrades, la qüestió —potser— sigui saber qui se'n beneficia més i millor.

Des de l'entrada de l'Estat espanyol en la Comunitat Europea, l'any 1986, l'impacte sobre la ramaderia lleidatana ha estat en principi negatiu, manifestant-se símptomes de saturació del model de desenvolupament de la ramaderia industrial de Lleida (crisi de preus en el porquí i boví d'engreix, saturació del mercat de pollastre, importació en massa de porcells des de la Comunitat...). Aquesta crisi ramadera sembla que s'està remuntant des de la meitat de 1989, encara que ara per ara és aviat per a delimitar si aquesta crisi era de caràcter conjuntural o estructural. De totes formes, el desenvolupament de la ramaderia a Lleida ha ajudat de manera important a la consecució d'un sector agrari lleidatà que en l'actualitat és el més desenvolupat qualitativament de Catalunya i Espanya.

Notes

¹ Les dades que oferim sobre efectius ramaders lleidatans són el resultat de l'elaboració d'un Cens General Ramader de Lleida per a desembre de 1988, que hem realitzat en la Investigació sobre la ramaderia que és la meua Tesi de Llicenciatura: *La Ganadería Leridana, una aproximación geográfica. Causalidad de su desarrollo y relaciones con la agroindustria*, presentada l'octubre de 1990 al Departament de Geografia i Història de la Facultat de Lletres de Lleida de l'Estudi General de Lleida. És el resultat de la contrastació rigorosa de diverses fonts estadístiques: Cadastre Pecuari de 1988 del Ministeri d'Hisenda, de les Enquestes Ramaderes 1986-7-8-9 del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, del Cens General Ramader de 1986 del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació, i del Cens Agrari de 1982 del Instituto Nacional de Estadística.

² Les excepcions més importants són la de la fàbrica de pinsos Antonio Porta Labata SA, localitzada a Lleida i de capital aragonès; i la indústria càrnica Industrias Leridanas del Cerdo SA (ILERCESA) de Mollerussa, que pertany al Grup Campofrío SA.

³ Aquesta tesi és exposada pels professors Roux, B. i Vázquez, I., a «Rentabilité de la grande entreprise capitaliste dans l'agriculture. Un exemple en Andalousie Occidentale». A *Melanges de la Casa de Velázquez*, T °IX, París 1975.

Bibliografia bàsica

- AA.VV. (1981): *Porcinocultura*, Sèrie Monografies vermella, de l'Obra Agrícola de la Caixa de Pensions, Barcelona.
- AA.VV. (1986): *Problemàtica de futur del sector boví de carn a Catalunya. Factors Econòmics*, Sèrie Monografies vermella, a l'Obra Agrícola de la Caixa de Pensions, Barcelona 1986.
- AA.VV. (1983): *La Industria Agroalimentaria en España*, Ed. Banco de Crédito Agrícola, Madrid.
- AA.VV. (1982): «Un tema clau a la política ramadera: integradors i integrats», a *Quaderns de l'Obra Social de la Caixa de Pensions*, juny, núm. 13, Barcelona.
- AA.VV. (1986): «Catalunya», a *El Campo*, núm. 95, Bilbao.
- AA.VV. (1986): «Evolución de los sistemas ganaderos en España», a *Revista de Estudios Agrosociales*, núm. 116, Secretaría General Técnica, M.A.P.A., Madrid.
- ALDOMÀ, J., VILLARREAL, J. i VIÑAS, LI. (1981): *La integració ramadera a Catalunya*, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Barcelona.
- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE ECONOMÍA Y SOCIOLOGÍA AGRARIAS (1983): *La ganadería española en la década de los ochenta: consideraciones económicas*, Madrid.
- BUXADÉ, C. (1988): *El desafío ganadero español ante la CEE de los Doce*, Editorial Mundi Prensa, Madrid.
- CANGREO, A. (1988): *La Agricultura Contractual*, COAG, Madrid.
- FENOLLAR, J.R. (1978): *La formación de la Agroindustria en España, 1960-1970*, Serie Estudios M.A.P.A, Madrid.
- GÁMIZ, A. (1976): «Agricultura familiar y dependencia en la producción bajo contrato», a *Agricultura y Sociedad*, núm. 1, 74-91 pp, Madrid.
- FUNDACIÓ C.E.P. (1980): *L'Agricultura catalana*, Ed. Fundació Bofill, Barcelona.
- MAJORAL, R. (1983): «Les activitats econòmiques primeres: agricultura, pesca i bosc», a *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Geografia General, vol 10, pp. 132-209, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- MALASSIS, L. (1979): *Economie Agro-alimentaire. I. Economie de la consommation de la production agroalimentaire*, Editorial Cujas, París.
- OBIOL, M. i EMILIO M. (1989): *La Ganadería en el Norte del País Valenciano*, Publicaciones Ayuntamiento Castellón de la Plana, Castellón.
- MIL, P. i VALLS, N. (1986): *La Ramaderia* monogràfic de M.A.B. 6 Alt Pirineu. Programa Espanyol d'Investigació núm. 12, Seo d'Ugell.
- La Renda Agrària de Catalunya, macromagnituds 1985-6-7* (1989): DARP, Barcelona.
- RODRÍGUEZ ZÚÑIGA, M., SORIA, R. i RUÍZ HUERTA, M. (1980): «El desarrollo ganadero español: un modelo dependiente y desequilibrado», a *Agricultura y Sociedad*, núm. 14, pp. 165-193, Madrid.
- TULLA FERNÁNDEZ, A. (1988): «L'Estructura agrària de les explotacions pirinenques», a *Documents d'Anàlisi Geogràfica* núm. 12, pp. 59-97, Depart. Geografia de U.A.B., 1988.

Annex 1. Cens general ramader de 1988
Cens general de ramaderia de les comarques lleidatanes. En caps.
Dades per a desembre de 1988

Comarca	BOVÍ	OVÍ	POR	A.C.	A.R.	A.P.	O.A.	CON	EQ	COL	CAP
Alt Urgell	25.302	37.333	38.182	165.530	500	5.750	—	78.640	134	617	2.821
Alta Ribagorça	2.556	36.333	477	—	—	210	—	35.784	69	—	346
Cerdanya lleid.	11.345	7.552	4.627	—	—	17.125	—	7.360	410	295	367
Garrigues	8.852	27.546	191.080	2.260.523	174.603	438.864	1.139.409	142.576	17	105	995
Noguera	24.583	87.840	434.471	2.744.869	51.700	205.319	871.999	257.112	159	1.496	7.243
Pallars Jussà	6.522	70.411	74.921	231.762	—	4.893	—	68.056	345	1.615	4.481
Pallars Sobirà	10.180	47.785	6.926	—	—	2.834	—	40.823	983	525	1.781
Pla d'Urgell	13.917	19.059	271.609	2.194.520	79.640	98.110	2.024.906	165.168	7	80	197
Segarra	7.845	31.412	162.576	1.840.602	158.473	345.175	354.175	67.864	25	—	790
Segrià	45.534	122.740	729.166	5.426.650	96.250	205.473	1.676.847	210.000	327	770	3.161
Solsonès	8.869	35.531	74.970	835.691	15.200	8.300	—	159.720	63	21	1.941
Urgell	11.536	36.119	245.970	1.586.485	232.766	158.794	261.660	184.104	25	132	690
Vall d'Aran	1.956	8.710	—	—	—	—	—	3.600	113	—	329
Total Lleida	179.037	568.101	2.234.927	17.016.272	787.546	1.496.847	6.162.149	1.417.477	2.672	5.656	24.147

BOV=BOVI A.C.=POLLASTRE APTITUD CARN (BROILERS)¹ CON=CONILLS² CAP=CAPRINOS OVI=OVI

A.P.=PONEDORES SELECTES I GALLINES CAMPERES EQ=EQUÍ POR=PORCÍ A.R.=AUS APTITUD REPRODUCCIÓ COL=RUSCS

¹ Les dades de pollastres de carn són referits a les existències al mes de desembre en les explotacions que multiplicats per engrèixos anuals ens donaria la producció durant un any complet.
² Les dades de conills són el resultat de sumar les conilles reproductores, els mascles i els conills d'engreix existents a les explotacions en el mes de desembre, si aquestes conilles es multipliquen per 5 i 7 conills vius per part tindriem els conills produïts en un any complet.

Font: Elaboració pròpia, partint de les dades del cadastre pecuari de 1988 del Ministeri d'Hisenda, de les enquestes d'explotacions porquines, bovines, ovines, caprines i equines del D.A.R.P., de les dades del cens general de ramaderia de 1986 del M.A.P.A., de les dades del cens agrari de 1982.

Producció final ramadera de 1988
Estructura de la producció final ramadera de cada comarca lleidatana per a 1988

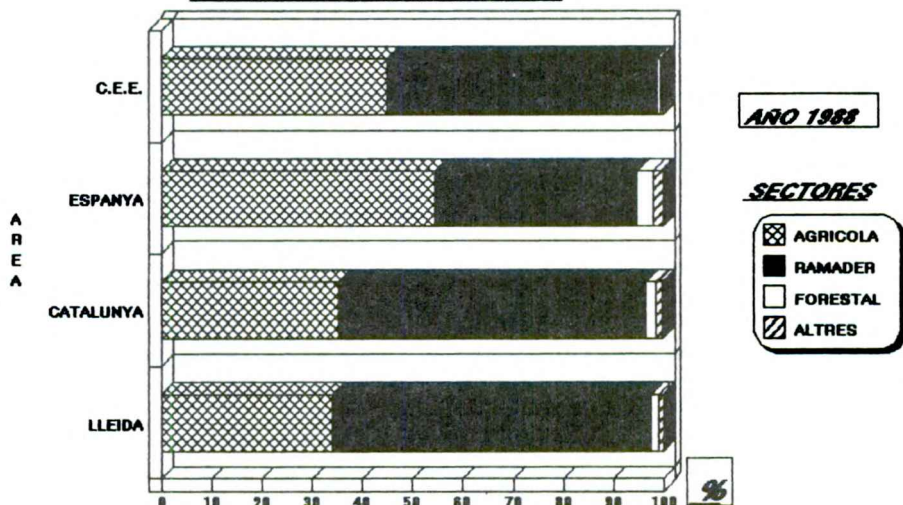
Comarca	BOVÍ	OVÍ	PORQUÍ	AUS	CONILLS	LLET	OUS	TOTAL
Alt Urgell	1.640,8	298,9	841,8	111,8	116,7	1.179,7	8,3	4.197,9
Alta Ribagorça	230,3	213,3	9,7	—	55,9	93,7	0,3	605,3
Cerdanya Lleid.	887,3	73,2	134,4	—	5,3	654,2	26,2	1.732,4
Garrigues	449,5	197,2	5.188,7	2.719,2	224,1	89,2	663,4	9.541,3
Noguera	1.403,3	610,9	10.744,6	2.111,6	446,7	504,6	287,0	16.108,6
Pallars Jussà	477,7	478,1	1.689,7	169,9	156,9	153,6	7,0	3.132,9
Pallars Sobirà	876,8	311,8	222,4	—	63,2	482,2	4,4	1.960,8
Pla d'Urgell	886,7	155,1	7.224,0	2.182,5	254,1	422,7	133,6	11.258,7
Segarra	369,6	301,2	4.459,2	1.658,2	100,5	11,0	534,3	7.431,0
Segrià	2.457,3	1.128,5	19.398,1	4.548,3	299,8	678,9	285,3	28.976,2
Solsonès	605,2	238,6	1.877,1	674,2	250,2	49,6	12,2	3.481,0
Urgell	580,3	267,2	6.471,1	1.589,6	289,9	59,4	330,8	9.588,3
Vall d'Aran	156,0	61,4	—	—	—	73,7	—	291,1
Total Lleida	10.971,4	4.335,8	58.260,8	15.775,3	2.263,3	4.454,5	2.292,4	98.353,5

(dades en milions de pessetes)

Font: Elaboració pròpia

ESTRUCTURA PRODUCCIO FINAL RAMADERA

PERCENTATGE DE CADA SECTOR EN LA P.F.B.

FONTS: M.A.P.A 1988-1989
D.A.R.P. 1988
COMISION EUROPEA 1988

PRODUCCIO FINAL RAMADERA 1988

ESTRUCTURA

